

Maria Zajączkowska

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej SGGW

Zmiany cen skupu żywca a rozmiary produkcji w latach 1989–2000

W pierwszych latach przeobrażeń społeczno-gospodarczych w Polsce, w warunkach tworzenia się rynku i jego mechanizmów, wystąpiły znaczne zmiany w rozmiarach globalnej produkcji krajowej, w tym rolniczej. Spowodowane to było zmniejszeniem się popytu wskutek spadku dochodów ludności (wystąpiło prawie trzymilionowe bezrobocie) oraz wzrostem cen dóbr i usług po ich urealnieniu. Zjawiska te miały miejsce na wszystkich rynkach, w tym i na rynku żywności.

Celem niniejszego opracowania jest pokazanie zmian, które wystąpiły w cenach skupu żywca, jak i rozmiarach jego produkcji towarowej w ostatniej dekadzie XX wieku. Omówiono cztery produkty, tj. żywiec: wieprzowy, wołowy, drobiowy i barani.

Prawidłowością powszechnie znaną jest to, że zamierzenia produkcyjne rolników w gospodarce rynkowej zależne są od opłacalności wytwarzania produktów rolnych, na co bezpośredni wpływ mają ceny skupu.

Producent rolny zawsze ma do czynienia z ceną, którą otrzymuje przy sprzedaży danego produktu, to znaczy z ceną bieżącą. Jednak w określonym czasie ceny skupu innych produktów rolnych mogą wzrastać, spadać, pozostawać bez zmian. Zmienia się opłacalność wytwarzania danego produktu w porównaniu z innymi sprzedanymi produktami rolnymi.

Na podstawie opracowanej metody obliczono ceny relatywne i realne skupu żywca¹.

Do zbadania zmian w cenie skupu omawianego produktu w stosunku do zmian cen innych produktów rolnych obliczono **ceny relatywne**². W przypadku

¹Zajączkowska M., 1995: Relatywne i realne ceny produktów rolnych. [w:] Zeszyty Naukowe SGGW; *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej* nr 1.

²Do obliczenia cen relatywnych posłużono się wzorem:

producenta rolnego istotna jest zmiana ceny skupu danego artykułu rolnego w stosunku do zmian cen skupu innych produktów rolnych, czyli o ile więcej lub mniej dóbr i usług może on kupić za otrzymaną cenę bieżącą. Przyjęto dla niej nazwę **cena realna**³.

Ceny bieżące żywca wieprzowego, po ich uwolnieniu i w warunkach wysokiej inflacji, wykazywały od 1990 r. znaczny wzrost, którego tempo osłabło po 1994 r. Popyt na rynku krajowym na żywiec nie wzrastał. Dopiero w latach 1994–1997 nastąpiła możliwość zwiększenia eksportu wieprzowiny i jej przetworów na chłonny rynek rosyjski. Po 1997 r. ceny bieżące spadają wskutek załamania się eksportu spowodowanego kryzysem gospodarki rosyjskiej.

Nie wyeksportowany żywiec wieprzowy pozostał na rynku krajowym, podaż przewyższała popyt i ceny spadały. Po spadku w 1997 r. produkcja żywca wieprzowego pozostaje na wysokim poziomie i wymaga interwencyjnych działań państwa.

$$x_t = \frac{P_t}{\frac{\sum q_t p_t}{\sum q_t p_k}}$$

gdzie:

- x_t – cena relatywna określonego produktu w danym roku;
- q_t – wolumen podaży rolniczej produkcji towarowej w danym roku;
- p_t – cena bieżąca produktu w roku, z którym się porównuje;
- p_k – cena z 1990 r. wybranego do urelatywnienia;

$$\frac{\sum q_t p_t}{\sum q_t p_k} - \text{indeks cen towarowej produkcji rolnictwa.}$$

³ Ceny realne obliczono, stosując wzór:

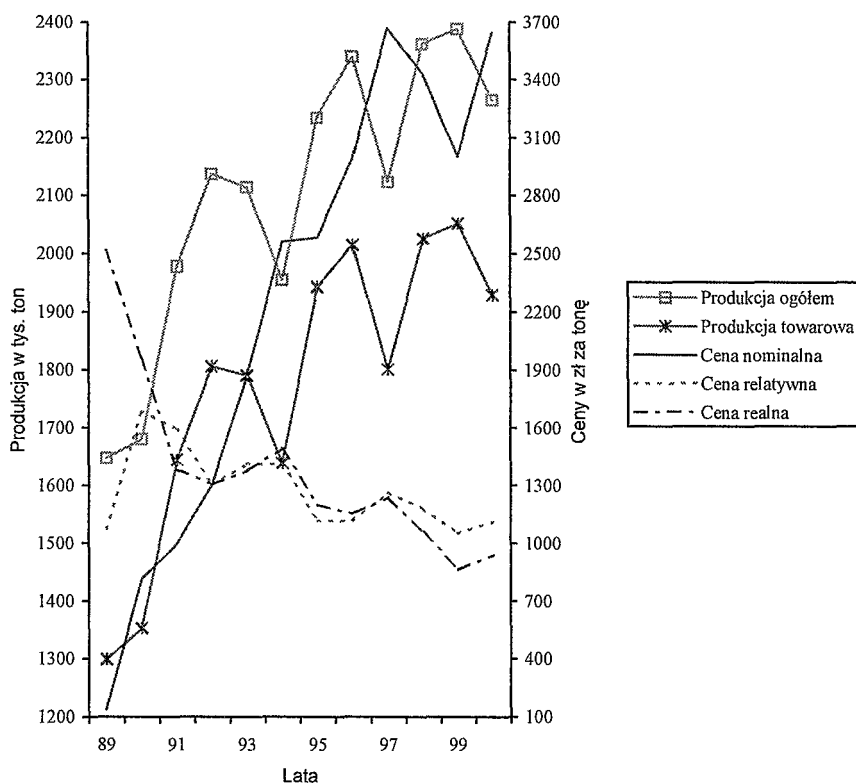
$$z_t = \frac{P_t}{\frac{\sum q_t p_t}{\sum q_t p_z}}$$

gdzie:

- z_t – cena realna;
- p_t – cena nominalna w konkretnym roku;
- p_z – cena z roku wybranego do urealnienia;
- q_t – wolumen dóbr i usług do produkcji rolnej nabywanych przez rolnictwo w danym roku;

$$\frac{\sum q_t p_t}{\sum q_t p_k} - \text{indeks cen środków produkcji zakupionych przez rolnictwo w konkretnym roku}$$

urealniony cenami 1990 r.

Wykres 1

Produkcja żywca wieprzowego i ceny skupu

Źródło: Jak w tabeli 1.

Ceny relatywne skupu żywca wieprzowego nie wykazują tak znacznych zmian jak bieżące. Oznacza to, że w stosunku do cen skupu innych towarowych produktów ceny żywca wieprzowego wykazywały niewielkie, cykliczne 3–4-letnie wahania z łagodnie przebiegającą tendencją spadkową.

Ceny realne żywca wieprzowego, na przestrzeni omawianych 12 lat, prawie cały czas spadały, co stawia jego producentów w coraz gorszej sytuacji. W 2000 r. siła nabywcza ceny skupu żywca wieprzowego zmalała do 52% w porównaniu do 1990 r. (tab. 1, wykres 1). Oznacza to, że ceny dóbr nabywanych przez producentów do produkcji rolniczej wzrastały szybciej, a w latach 1998–2000 znacznie szybciej od cen skupu żywca wieprzowego.

Tabela 1Dynamika produkcji towarowej i cen żywca wieprzowego w latach 1989–2000^{1), 2)}

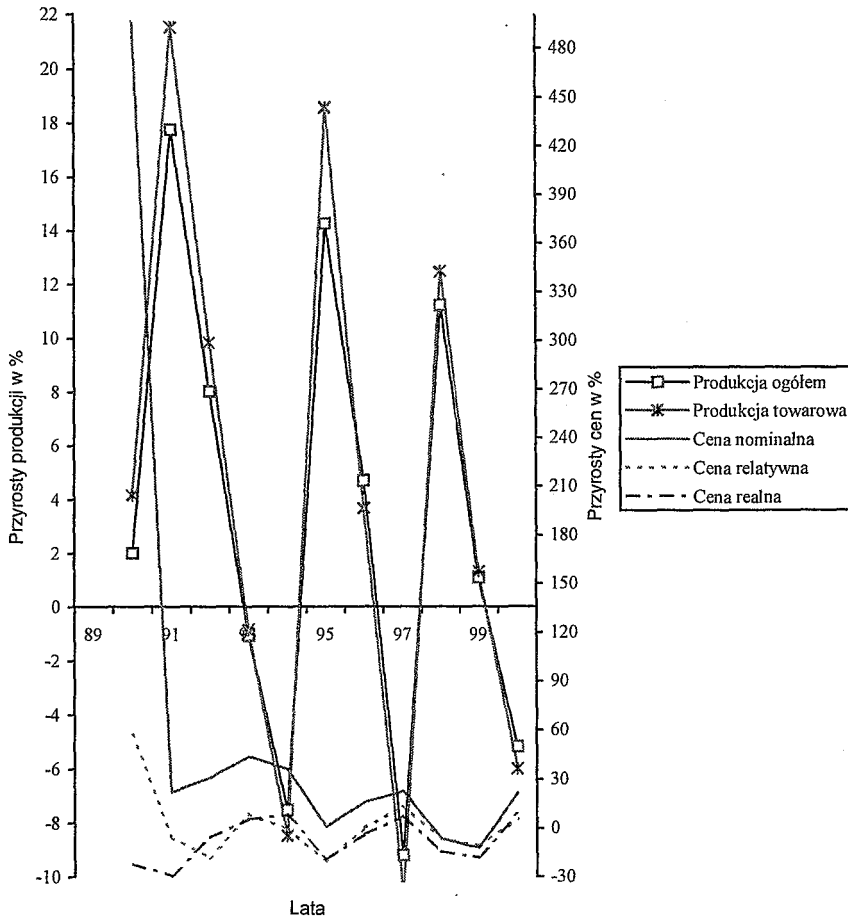
Rok	Produkcja towarowa			Cena bieżąca			Cena relatywna			Cena realna		
	tys. t	rok poprz. = 100	rok 1990 = 100	zł/t	rok poprz. = 100	rok 1990 = 100	zł/t	rok poprz. = 100	rok 1990 = 100	zł/t	rok poprz. = 100	rok 1990 = 100
1989	1299	100	98	137	350	17	1073	99	64	2516	106	128
1990	1351	102	100	816	596	100	1687	157	100	1961	78	100
1991	1644	118	118	997	122	122	1592	94	94	1384	71	71
1992	1806	108	127	1305	131	160	1305	82	77	1305	94	67
1993	1790	99	126	1876	144	230	1415	108	84	1378	106	70
1994	1639	92	116	2562	137	314	1409	100	84	1491	108	76
1995	1943	114	133	2583	101	317	1116	79	66	1200	80	61
1996	2015	105	139	2990	116	366	1117	100	66	1153	96	59
1997	1802	91	126	3669	123	450	1264	113	75	1239	107	63
1998	2026	111	141	3430	93	420	1180	93	70	1097	85	54
1999	2053	101	142	3004	87	368	1052	89	62	863	182	44
2000	1930	95	135	3645	121	447	1113	106	63	940	109	48

¹⁾ wskaźniki dynamiki po zaokrągleniu; ²⁾ ceny w latach 1989–1994 – po denominacji

Źródło: Dane GUS; obliczenia własne.

Na rynku tego produktu występowały coroczne, kilkuprocentowe wahania cen relatywnych i realnych (wykres 2).

Zaobserwować można na podstawie wykresu 1, że z rocznym opóźnieniem wzrost bądź spadek cen realnych powodował wahania w rozmiarach produkcji towarowej żywca wieprzowego w tym samym kierunku co zmiana ceny. Zmiany w cenach relatywnych pomiędzy rokiem 2000 a 1990 wykazują o około 30-procentowe pogorszenie się relacji ceny skupu żywca wieprzowego do cen innych towarowych produktów rolnych (tab. 1).

Wykres 2

Przyrosty i spadki produkcji i cen żywca wieprzowego

Źródło: Jak w tabeli 1.

Przez cały okres lat 90. bieżące ceny skupu żywca wołowego wzrastały. Wzrost był szybszy w początkach dekady wskutek wysokiej inflacji.

Obliczone relatywne ceny skupu pokazują, że przez 10 z 12 badanych lat w porównaniu z cenami innych produktów rolnych żywiec wołowy miał względnie lepszą sytuację (tab. 2). Uwidacznia się to zwłaszcza w okresie 1993–1997.

Nie świadczy to oczywiście, że przeciętnie producenci wołowiny osiągnęli wysoką opłacalność, a jedynie o tym, że przy ogólnie niekorzystnych warunkach do produkcji rolnej ich sytuacja pozostawała bez zmiany, to znaczy była niekorzystna i utrzymywała się na poprzednim poziomie. Potwierdzają to wskaźniki dynamiki cen relatywnych (rok 1990 = 100).

Realne ceny skupu żywca wołowego przez cały okres wykazywały spadek w porównaniu z 1990 r. Świadczy to o znacznie szybszym wzroście cen nabywanych podstawowych środków produkcji niż zwiększanie się cen skupu (tab. 2, wykres 3).

Produkcja towarowa żywca wołowego w 2000 r. zmniejszyła się o połowę w porównaniu z 1990 r.

Na podstawie analizy przebiegu krzywych produkcji i cen skupu żywca wołowego można wnioskować, że wzrost bądź spadek ceny realnej sprzed dwóch lat ma związek ze zwiększaniem bądź zmniejszaniem produkcji sprzedanej w omawianym roku. I tak, na przykład, znaczący wzrost ceny realnej w 1994 r. o 13% spowodował w 1996 r. zwiększenie towarowej produkcji żywca wołowego o 7%, spadek tej ceny w 1998 r. o 12% i zmniejszenie o 10% sprzedanej produkcji żywca wołowego w 2000 r. (wykres 4).

Na pogorszenie się warunków ekonomicznych produkcji żywca wołowego nakłada się niechęć części konsumentów do zakupu produktów pochodzących z żywca wołowego, co wiąże się z psychozą, wynikającą z możliwości zachorowania na gąbczaste zapalenie mózgu (związane z chorobą wściekłych krów – BSE).

Produkcja żywca drobiowego w 2000 r. w porównaniu z początkiem omawianego okresu zwiększyła się przeszło dwukrotnie (tab. 3, wykres 4). W Polsce, tak jak to przebiegało i w innych krajach, stopniowo mięso z drobiu spożywa się w miejsce tzw. mięs czerwonych. Produkcja mięsa drobiowego, ze względu na niższe koszty wytwarzania, a zatem i ceny, oraz wdrażanie zasad zdrowego żywienia dynamicznie wzrosła w świecie. Proces ten widoczny jest także w Polsce.

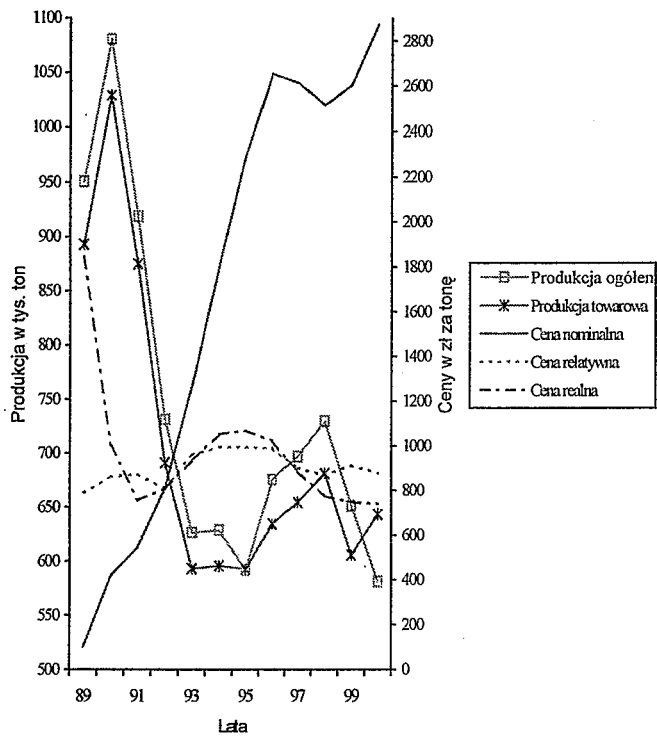
Wystąpiły coroczne wahania w rozmiarach towarowej produkcji drobiarskiej, dochodzące krańcowo do 15% wzrostu i 5–9% spadku (dwukrotnie). Ten rodzaj żywca w porównaniu z innymi miał wyraźną tendencję wzrostu produkcji.

Tabela 2Dynamika produkcji towarowej i cen żywca wołowego w latach 1989–2000^{1), 2)}

Rok	Produkcja towarowa			Cena bieżąca			Cena relatywna			Cena realna		
	tys. t	rok poprz. = 100	rok 1990 = 100	zł/t	rok poprz. = 100	rok 1990 = 100	zł/t	rok poprz. = 100	rok 1990 = 100	zł/t	rok poprz. = 100	rok 1990 = 100
1989	893	88	87	100	296	24	786	83	91	1843	89	184
1990	1029	115	100	417	415	100	862	110	100	1002	54	100
1991	875	85	85	545	131	131	870	101	101	756	75	75
1992	691	78	67	807	148	194	808	93	94	807	107	81
1993	593	86	58	1273	158	305	960	119	111	935	116	93
1994	596	100	58	1810	142	434	995	104	115	1053	113	105
1995	593	100	58	2299	127	552	993	100	115	1068	101	107
1996	635	107	62	2653	115	637	991	100	115	1023	96	102
1997	655	103	64	2614	99	627	901	91	105	883	86	88
1998	681	104	66	2514	96	603	866	96	101	775	88	77
1999	606	89	59	2605	104	625	912	105	106	748	97	75
2000	544	90	53	2873	110	689	877	96	102	741	99	74

¹⁾ wskaźniki dynamiki po zaokrągleniu; ²⁾ ceny w latach 1989–1994 – po denominacji

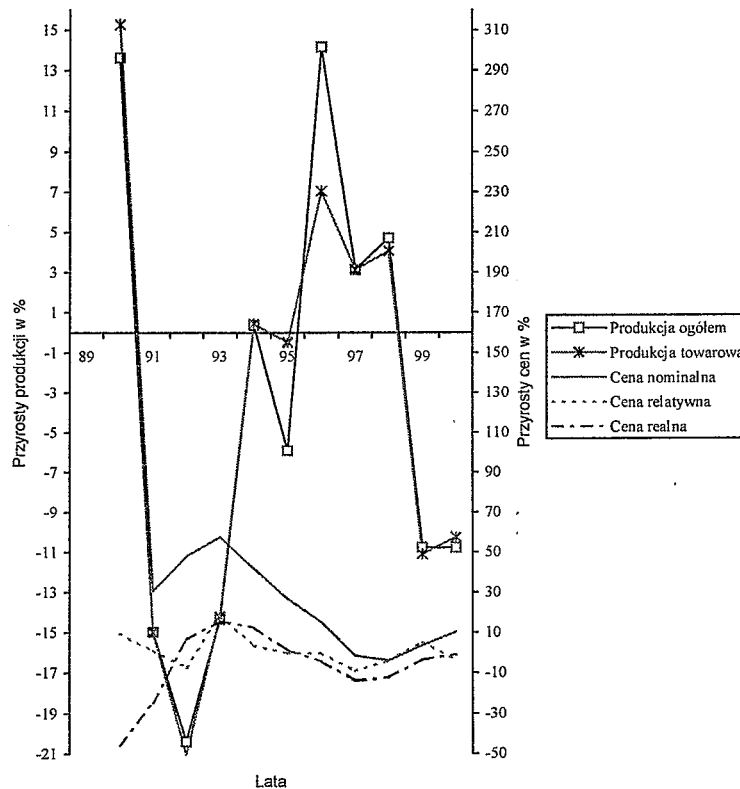
Źródło: Dane GUS; obliczenia własne.

Wykres 3

Produkcja żywca wołowego i ceny skupu

Źródło: Jak w tabeli 2.

Wykres 4

Przyrosty i spadki produkcji i cen żywca wołowego

Źródło: Jak w tabeli 2.

Ceny bieżące żywca drobiowego stale zwiększały się, szczególnie w pierwszych latach, co wiąże się z wysoką wówczas inflacją. Od 1990 r. w całym okresie zwiększyły się ponad 4,5-krotnie.

Ceny relatywne wykazywały około 14-procentowe wahania coroczne, zarówno w górę, jak i w dół. Większy ich spadek wystąpił w latach 1995–1997 (tab. 3, wykres 5).

Ważne jest kształtowanie się ceny realnej żywca drobiowego. Przez cały badany okres obserwuje się jej spadek. Oznaczało to, że ceny większości kupowanych do produkcji drobiarskiej środków wzrastały szybciej od cen skupu. Z przebiegu krzywych produkcji i cen realnych obserwuje się, że kierunek zmiany ceny realnej powoduje wzrost bądź spadek produkcji (wykres 6).

Tak jak i w przypadku innych rodzajów żywca, ceny realne w całym okresie 1989–2000 spadały (o 65%). Potwierdza to występowanie stale pogarszających się warunków ekonomicznych produkcji żywca drobiowego w Polsce.

Po 1993 r. spożycie mięsa baraniego ma znaczenie marginalne. Od początku badanego okresu do 2000 r. produkcja żywca baraniego zmniejszyła się drastycznie – prawie dziesięciokrotnie (tab. 4, wykres 7).

Spadek produkcji spowodowany został kilkoma przyczynami. Chów owiec skoncentrowany był głównie w Polsce południowo-wschodniej, na Nizinie Szczecińskiej i na Pomorzu. Duże stada owiec koncentrowały się w pgr. Po ich likwidacji nowi właściciele nie podejmowali produkcji owczarskiej. Zaprzestano dotowania cen skupu. Małe stada, do 10 sztuk owiec, nie stanowiły zainteresowania dla hurtowników w skupie ze względu na trudny do nich dojazd. Brakowało zorganizowanego obrotu jagniętami, a Polska nie wykorzystwała kontyngentu eksportowego do krajów Unii Europejskiej (głównie do Włoch).

Nie bez znaczenia w Polsce jest to, że popyt na mięso baranie jest niski. Smakowe walory tego mięsa źle oceniają konsumenci. Wynika to z przewagi na rynku jeszcze pod koniec dekady mięsa owiec ras wełnisto-mięsnych.

Wymienione czynniki spowodowały, że w porównaniu z dekadami lat 70. i 80. nastąpiło załamanie się skupu żywca baraniego. Dopiero w 1998 r. następuje chwiejna jeszcze stabilizacja podaży i skupu na bardzo niskim poziomie.

Ceny bieżące w skupie żywca baraniego wzrastały w latach w powiązaniu z inflacją. Po bardzo dużym spadku rozmiarów skupu na ceny bieżące żywca baraniego wpłynął brak równowagi pomiędzy popytem a podażą i ceny rosły szybciej.

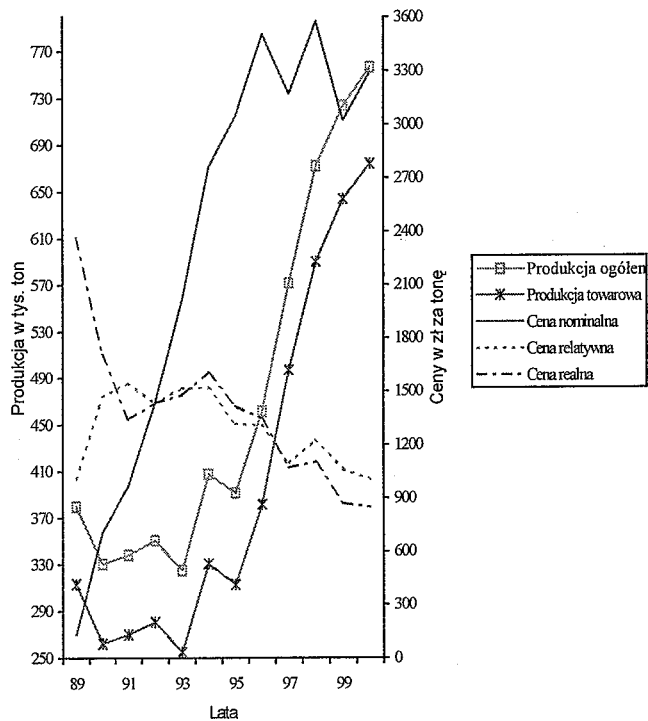
Obliczane ceny relatywne żywca baraniego spadały w granicach 25–30% w latach 1991–1993, a następnie do 1996 r. trochę wolniej, co oznaczało, że w porównaniu z cenami większości towarów produktów rolnych miały gorsze miejsce. W latach 1997–1998 nastąpiło znaczące polepszenie pozycji ceny skupu żywca baraniego, następnie znowu zaznaczył się ich spadek.

Tabela 3Dynamika produkcji towarowej i cen żywca drobiowego w latach 1989–2000^{1), 2)}

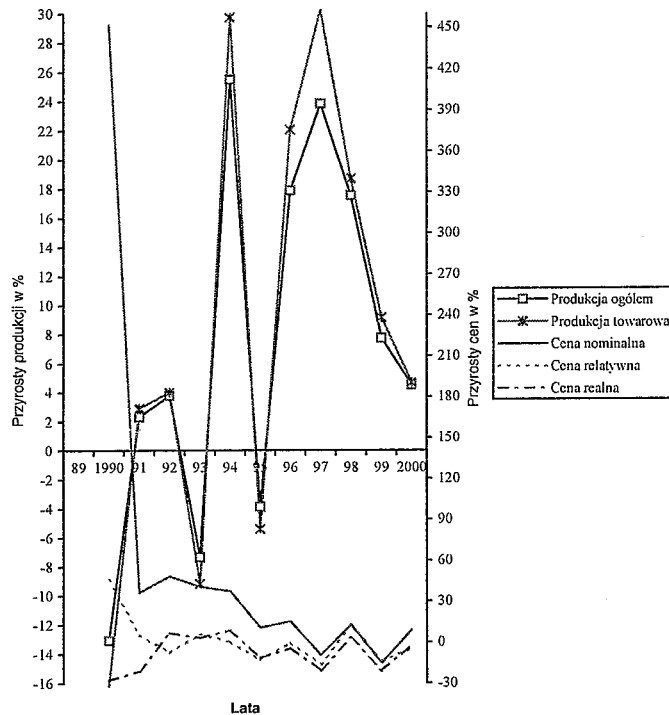
Rok	Produkcja towarowa			Cena bieżąca			Cena relatywna			Cena realna		
	tys. t	rok poprz. = 100	rok 1990 = 100	zł/t	rok poprz. = 100	rok 1990 = 100	zł/t	rok poprz. = 100	rok 1990 = 100	zł/t	rok poprz. = 100	rok 1990 = 100
1989	313	110	119	129	324	18	1006	92	68	2361	98	139
1990	262	84	100	709	552	100	1467	146	100	1704	72	100
1991	270	103	103	967	136	136	1545	105	105	1343	79	79
1992	281	104	107	1432	148	202	1432	93	98	1432	107	84
1993	255	91	97	2010	140	283	1516	106	103	1477	103	87
1994	331	130	126	2758	137	388	1517	100	103	1605	109	94
1995	313	95	119	3048	111	430	1317	87	90	1415	88	83
1996	382	122	146	3503	115	494	1309	99	89	1350	95	79
1997	497	130	190	3170	90	447	1092	83	74	1007	79	63
1998	590	118	225	3574	112	504	1229	113	84	1102	103	65
1999	645	109	92	3024	85	426	1059	86	72	869	79	51
2000	675	104	96	3294	109	464	1005	95	69	849	98	50

¹⁾ wskaźniki dynamiki po zaokrągleniu; ²⁾ ceny w latach 1989–1994 – po denominacji

Źródło: Dane GUS; obliczenia własne.

Wykres 5
 Produkcja żywca drobiowego i ceny skupu
 Źródło: Jak w tabeli 3.

Wykres 6
 Przyrosty i spadki produkcji i cen żywca drobiowego
 Źródło: Jak w tabeli 3.

Tabela 4Dynamika produkcji towarowej i cen żywca baraniego w latach 1989–2000^{1), 2)}

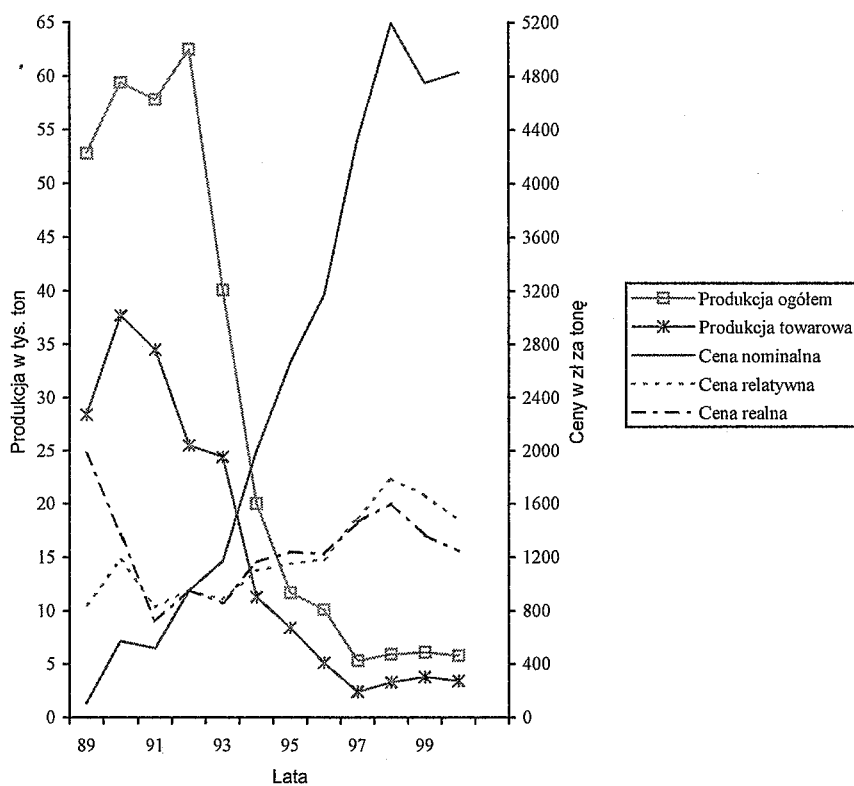
Rok	Produkcja towarowa			Cena bieżąca			Cena relatywna			Cena realna		
	tys. t	rok poprz. = 100	rok 1990 = 100	zł/t	rok poprz. = 100	rok 1990 = 100	zł/t	rok poprz. = 100	rok 1990 = 100	zł/t	rok poprz. = 100	rok 1990 = 100
1989	28,4	88	75	108	261	19	845	74	72	1981	79	144
1990	37,7	133	100	570	529	100	1179	140	100	1371	69	100
1991	34,5	92	92	519	91	91	829	70	70	721	53	53
1992	25,5	74	68	955	184	167	955	115	81	955	132	70
1993	24,4	96	65	1170	123	205	882	92	75	859	90	63
1994	11,3	46	30	2001	171	351	1101	125	93	1165	136	85
1995	8,4	74	22	2664	133	467	1151	105	98	1238	106	90
1996	5,1	61	14	3172	119	556	1185	103	100	1223	99	89
1997	2,4	47	6	4331	137	759	1492	126	127	1463	120	107
1998	3,3	138	9	5192	120	910	1785	120	151	1601	109	117
1999	3,8	115	10	4751	92	833	1664	93	78	1365	85	100
2000	3,4	89	9	4828	102	847	1471	89	95	1245	91	91

¹⁾ wskaźniki dynamiki po zaokrągleniu; ²⁾ ceny w latach 1989–1994 – po denominacji

Źródło: Dane GUS; obliczenia własne.

Ceny realne skupu żywca baraniego przez cały prawie okres spadały, poza latami 1997–1998. Siła nabywcza, według tej ceny, w porównaniu do 1990 r. była o 44% wyższa rok wcześniej, a w okresie 1991–1996 zmniejszyła się w granicach od 47 do 10%. Wyjątek stanowił wzrost tej ceny w latach 1997–1998.

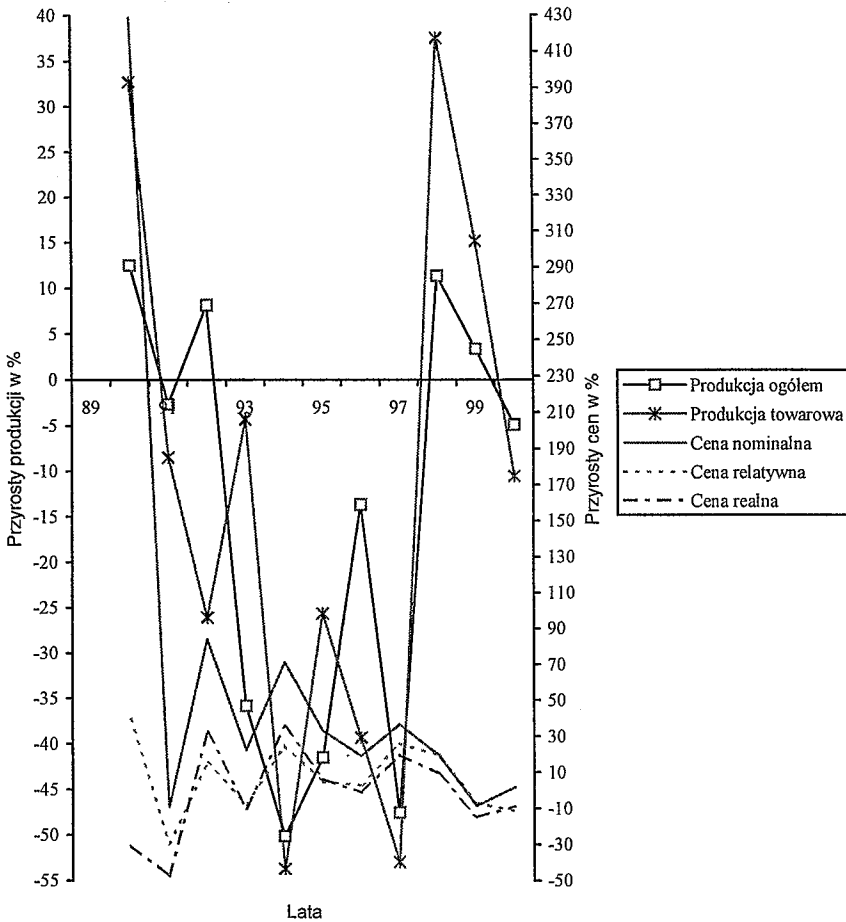
Na zmiany cen skupu i stały spadek sprzedanego żywca baraniego, w odróżnieniu od innych rodzajów omawianego żywca, miały wpływ nie tylko czynniki bezpośrednio ekonomiczne. Widoczne na wykresach 7 i 8 przebiegi krzywych produkcji i cen skupu żywca baraniego oraz ich przyrostów wskazują, że dopiero od 1997 r. występuje większa zależność pomiędzy tymi wielkościami.

Wykres 7

Produkcja żywca baraniego i ceny skupu

Źródło: Jak w tabeli 4.

Wykres 8

Przyrosty i spadki produkcji i cen żywca baraniego

Źródło: Jak w tabeli 4.

W warunkach sprawnie funkcjonującego rynku rolnego i niskiej inflacji występuje wyraźna zależność pomiędzy zmianami cen żywca a spadkiem bądź wzrostem produkcji. Ustala się równowaga pomiędzy podażą a popytem na te produkty.

W Polsce rynek żywca nie jest zrównoważony. Corocznie ustalane są przez rządową Agencję Rynku Rolnego minimalne ceny skupu części nadwyżek żywca. Decyzje podniesienia cen skupu powyżej poziomu cen równowagi po-

dejmuje się ze względu na drastyczny spadek dochodów przeważającej części producentów rolnych.

Obliczone ceny realne skupu żywca w latach 1990–2000 wskazują na zmniejszanie się siły nabywczej cen czterech omawianych produktów, najbardziej w przypadku żywca wieprzowego (tab. 5).

Tabela 5

Dynamika produkcji towarowej i cen skupu żywca w wybranych okresach w %¹⁾

Lata	Żywiec											
	wieprzowy			wołowy			drobiowy			barani		
	prod.	ceny		prod.	ceny		prod.	ceny		prod.	ceny	
	towarowa	relatywna	realna	towarowa	relatywna	realna	towarowa	relatywna	realna	towarowa	relatywna	realna
$\frac{2000}{1990}$	43	-34	-52	-47	2	-26	158	-31	-50	-91	25	-9
$\frac{2000}{1995}$	-1	0	-22	-8	-12	-31	116	-24	-40	-59	28	1
$\frac{2000}{1997}$	7	-12	-24	-17	-3	-16	36	-8	-16	42	-1	-15

¹⁾ wskaźnik obliczono: dane roku 2000 : dane roku ocenianego × 100% – 100

Źródło: Obliczenia własne na podstawie tabel 1–4.

W krótszym przedziale czasowym 1997–2000 spadek cen realnych jest mniejszy i wyrównany (ok. 16%) dla żywca wołowego, drobiowego i baraniego i o 8% większy dla wieprzowego.

Ceny relatywne w całym okresie mają duże wahania pomiędzy omawianymi produktami.

Produkcja zwierzęca dominuje w produkcji towarowej rolnictwa, a żywiec wołowy i wieprzowy przekracza w niej łącznie 33%. Pogarszanie się warunków produkcji żywca i w ślad za tym zmniejszenie się dochodów rolniczych cechowało dekadę lat 90. Zjawiska te postępują nadal i wymagają szybkich działań w kierunku hamowania tego procesu i jego skutków.

The Changes in the Livestock's Purchase Prices and the Scale of the Animal Production in the Years 1989–2000

Abstract

The purchase prices have impact on the scale of the sold agricultural production. The author calculated relative and real prices on the basis of her own formulas and nominal purchase prices. Relative prices compare current product price with prices of another agricultural products in a given year. Real prices of purchasing agricultural products show changes in the purchasing power of these prices in a given year with relation to the basic year.

On the basis of the calculated prices author stated that production conditions of cattle for slaughter – pork, beef, poultry and mutton – worsened in Poland in nineties.